

Матрос О. М., кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування, Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Україна

ORCID ID: 0000-0001-7133-4700

e-mail: matros.helena@gmail.com

Мельник Л. Ю., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і оподаткування, Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Україна

ORCID ID: 0000-0003-2498-5556

e-mail: liudmyla.melnyk21@gmail.com

Михайловина С. О., кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування, Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Україна

ORCID ID: 0000-0002-1682-5790

e-mail: mihailovina@gmail.com

Податок на додану вартість в аспекті формування облікової політики підприємства

Анотація. У процесі дослідження визначено ряд проблем, серед яких: проблема практичного застосування принципу безспірності податкового кредиту та невиконання судових рішень; відсутність передбачуваності змін в податковому законодавстві; невизначеність податкових ризиків та можливих заходів щодо їх попередження. На основі окреслених проблем проведено оцінку можливостей та визначено доцільність зменшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання по ПДВ. У теорії оподаткування визначено сутність і зміст податкової політики підприємства в частині ПДВ; досліджено зони податкових ризиків, пов'язаних зі сплатою ПДВ; уточнено поняття податкового ризику як особливого виду фінансового ризику, що характеризує можливість виникнення непередбачених фінансових втрат, пов'язаних зі зміною податкового законодавства або є результатом діяльності платника податків або дій податкових органів; запропоновано класифікацію видів податкових ризиків по ПДВ в залежності від причин їх виникнення та засоби попередження ризиків, пов'язаних з нарахуванням та сплатою ПДВ.

Ключові слова: податок на додану вартість; податкова політика підприємства; податкове планування; податкові ризики; оптимізація податків; адміністрування податку.

Matros Olena, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, Uman National University of Horticulture, Uman, Ukraine

Melnyk Liudmyla, Doctor of Economics, Professor, The Head of the Department of Accounting and Taxation, Uman National University of Horticulture, Uman, Ukraine

Mykhailovyna Svitlana, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation, Uman National University of Horticulture, Uman, Ukraine

Value Added Tax in the Aspect of Forming the Enterprise Accounting Policy

Annotation. Introduction. Currently, indirect taxes play a crucial role in shaping the state's Tax Policy and creating the legal basis for a market economy. In their composition; the value-added tax acts as one of the regulators of the redistribution of public goods and one of the main and stable sources of income to the budget; as well as a way to distribute the tax burden, which allows maintaining the economic and legal equality of taxpayers.

Purpose. The aim of the research is to identify possible directions for improving the process of managing value added tax in terms of the forming the enterprise accounting policy.

Results. The research has identified a number of problems on the chosen topic, including: the problem of practical application of the principle of undisputed tax credit and non-execution of court decisions; lack of predictability of changes in tax legislation; uncertainty of tax risks and possible measures to prevent them. Based on the outlined problems, opportunities have been assessed and the feasibility of reducing the tax burden on business entities under VAT has been determined. The significance of tax planning has been determined - it allows you to provide for the size of the tax obligation to be paid and control the correctness of its accrual. If new business conditions arise, planning allows you to analyze tax factors and take them into account in the process of implementing tax policy.

Conclusions. The theory of taxation defines the essence and content of the tax policy of the enterprise in terms of value added tax; tax risk zones related to VAT payment have been investigated; the concept of tax risk as a special type of financial risk characterizing the possibility of unforeseen financial losses (collection of tax arrears; penalties for late payment of tax; collection of penalties; non-reimbursement of VAT at zero tax rate; inability to use VAT tax credit) related to changes in tax legislation or is the result of taxpayer activity or actions of tax authorities; proposed classification of types of tax risks by VAT depending on the reasons for their occurrence and proposed means of preventing risks associated with the calculation and payment of VAT.

Keywords: Value Added Tax; Corporate Tax Policy; tax planning; tax risks; tax optimization; tax administration.

JEL Classification: H25, P32, K34, M49.

Постановка проблеми. Податок на додану вартість (далі – ПДВ) є одним з основних податків у податковій системі України, що відіграє значну роль у формуванні дохідної частини бюджету країни та, відповідно, має значний вплив на соціально-економічний розвиток нашої держави. Станом на 01.10.2020 р. частка ПДВ в доходах державного бюджету України склала 35,8% [4]. Зараз непрямі податки відіграють вирішальну роль у формуванні податкової політики держави й створенні правових основ ринкової економіки. В їх складі ПДВ є одним з регуляторів перерозподілу суспільних благ і одним з основних і стабільних джерел надходження доходів до бюджету, а також способом розподілу податкового тягаря, що дозволяє дотримуватися економічної і юридичної рівності платників податків.

Адміністрування ПДВ вже не перший рік є однією з гострих проблем, що стоїть перед податковими органами. Водночас в арбітражних судах останнім часом зростає кількість судових розглядів, пов'язаних з неправомірним нарахуванням податків та накладення штрафних санкцій на організації через помилки податкових органів. Проблемою в питанні з ПДВ є відсутність передбачуваності, що є приводом критики від бізнесу. Існує проблема з практичним застосуванням принципу безспірності податкового кредиту та невиконання судових рішень.

Тому не випадково, що проблеми вдосконалення оподаткування доданої вартості знаходяться в центрі уваги теоретиків і практиків, які поряд з окремими заходами щодо поліпшення процесу функціонування ПДВ пропонують заходи аж до заміни ПДВ податком з продажів. У зв'язку з вищевикладеним, дослідження теоретичних і практичних питань управління ПДВ суб'єктів господарювання в рамках формування їх облікової політики з метою розробки пропозицій по вдосконаленню процесу оподаткування доданої вартості є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам оподаткування доданої вартості присвячені роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. Питання непрямого оподаткування розглянуті в працях М. Панталеоне ще в кінці 19 століття. У світовій практиці вперше ПДВ став стягуватися у Франції. Схема його справляння була описана М. Лоре в 1954 році.

Істотний внесок у розробку концепції оподаткування доданої вартості внесли цілий ряд вітчизняних вчених економістів. Семенко Т. [11] розглядає теорію ПДВ. Автори О. Дубовик, Т. Ковальчук [5] визначили основні параметри, за якими повинна відбуватися уніфікація податкового законодавства України та країн-членів ЄС щодо стягнення ПДВ. Ними доведено недостатню фіскальну ефективність ПДВ, визначено його недосконалість як

інструмента впливу на економіку України. Також розглянуто альтернативні можливості застосування податку з обороту чи податку з продажу.

Білобровенком Т. [2] у своїй статті досліджено категорію доданої вартості, надано її економічне визначення, погляди науковців та авторське бачення. Доведено, що наявний ПДВ не є податком саме на додану вартість, фактично він є податком на загальну вартість товару, оскільки об'єктом оподаткування є вартість товару, тому для приведення у відповідність понять пропонує уточнити дану категорію і дати її визначення у Податковому кодексі.

Сидорович О. та Мельник Н. [12] присвятили дослідження особливостям функціонування ПДВ у країнах Європейського Союзу та Україні, проаналізували диференціацію ставок справляння ПДВ та визначили перспективи застосування такого досвіду в Україні. Авторами висвітлено основні напрями адаптації вітчизняної податкової системи до загальноприйнятих норм і правил європейської практики. Шигун М. та Уллубієва К. [14] свої дослідження присвячують методиці внутрішнього контролю розрахунків за ПДВ, в якій визначено основні контрольні процедури в розрізі попереднього, поточного та наступного контролю розрахунків за ПДВ. Михайловиною С. та Матрос О. [7] в ході дослідження здійснено узагальнення теоретичних розробок науковців щодо сутності облікової політики та визначення основних організаційних питань облікової політики підприємства в частині наказу про облікову політику щодо оподаткування.

Попри значну кількість досліджень, присвячених процесу оподаткування доданої вартості, ряд питань даної проблеми ще остаточно не вирішені. Так, потребують дослідження і рішення такі питання: оцінка можливості та доцільності зменшення податкового навантаження суб'єктів господарювання по ПДВ, дослідження податкових ризиків підприємств (установ, організації), пов'язаних зі сплатою ПДВ і визначення шляхів їх зниження.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є уточнення можливих напрямів удосконалення процесу управління ПДВ в аспекті формування облікової політики підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «податкова політика підприємства» увійшло в практику управління підприємством на початку економічної реформи в Україні зі здобуттям її незалежності. Під податковою політикою підприємства розумілася ціла система схем, методів і способів мінімізації податкових платежів, у тому числі й тих, які суперечили чинному законодавству [13]. Це призвело до суттєвих втрат бюджету в наслідок скоєних податкових правопорушень і злочинів та до дискредитації суті самого процесу податкового

планування на підприємствах. У міру стабілізації економічних умов діяльності підприємств зростання власного капіталу зміцнилося цивілізоване розуміння податкової політики підприємства, яке передбачає баланс інтересів держави та суб'єкта господарювання на основі об'єктивного дотримання податкового законодавства як з боку підприємств, так і з боку податкових органів.

На нашу думку, податкова політика підприємства – це частина його фінансової стратегії, що являє собою сукупність методів і заходів регулюючого характеру, які забезпечують дотримання податкового законодавства, і полягає у виборі найбільш ефективного варіанту планування і сплати ПДВ з метою мінімізації відповідних податкових ризиків.

Процес управління ПДВ в системі податкової політики підприємства включає формування облікової політики підприємства в частині оподаткування його доданої вартості, планування розрахункової суми податкових платежів з ПДВ, прогнозування податкових ризиків підприємства, пов'язаних зі сплатою ПДВ, і розробку заходів щодо їх зниження.

Податкова політика підприємства в досліджуваній нами сфері оподаткування включає порядок ведення окремого обліку елементів податкової бази при здійсненні підприємством операцій, що не є об'єктом оподаткування ПДВ, операцій звільнених від оподаткування ПДВ, при здійсненні операцій, які обкладаються ПДВ за різними ставками, а також порядок формування документів, необхідних для підтвердження права на застосування податкової ставки 0%.

Податкове планування дозволяє передбачити розміри податкового зобов'язання до сплати і контролювати правильність його нарахування. У разі виникнення нових умов господарювання планування дає можливість аналізувати податкові фактори і враховувати їх в процесі реалізації податкової політики. Витрати на податкове планування повинні бути нижчими отриманої економії на податках. Економія може бути виражена не тільки в зниженні податкового навантаження підприємства, але і у вигляді додаткового ефекту від зниження податкових ризиків, скорочення розміру штрафних санкцій і т.д. Однією з цілей податкового планування є зниження податкових ризиків і запобігання ситуацій щодо неправомірного нарахування штрафних санкцій зі сторони фіскальних органів.

Під податковим ризиком ми розуміємо особливий вид фінансового ризику, що характеризує можливість виникнення непередбачених фінансових втрат, пов'язаних зі зміною податкового законодавства або які є результатом діяльності платника податків і (або) дій фіскальних органів. До числа фінансових втрат, пов'язаних зі зміною податкового законодавства, можна віднести втрати в результаті введення нових видів податків, збільшення розмірів податкових ставок за чинними податками, скасуванням податкових пільг або звільненні від оподаткування, якими

користувалося підприємство, зміною порядку і строків внесення податкових платежів. До числа втрат, які є результатом діяльності платника податків або дій фіскальних органів, можна віднести втрати в результаті різного трактування платником податків і податковими органами норм чинного законодавства. Податкові ризики, пов'язані зі зміною податкового законодавства, складно піддаються управлінню в рамках податкової політики підприємства. Тому основну увагу в процесі формування податкової політики підприємства слід приділяти ризикам, що виникають в результаті дій платників податків і податкових органів. Ці ризики, на наш погляд, можна класифікувати в залежності від причин їх виникнення на ризики по операціях з сумнівними контрагентами, ризики, пов'язані з різним трактуванням норм податкового законодавства платником податків і податковими органами, і ризики податкової оптимізації. Вказані ризики тягнуть за собою виникнення таких фінансових наслідків для підприємства як стягнення недоїмки з податку, стягнення пені за несвоєчасну сплату податку, стягнення штрафних санкцій, втрата права відшкодування ПДВ при нульовій ставці оподаткування, відмова в отриманні податкового кредиту по ПДВ і т.д.

Виходячи з вищенаведеного, стає очевидним, що провідна роль в даному процесі належить податковому плануванню. У спеціалістів в області оподаткування на сьогодні відсутня єдина думка про зміст податкового планування на підприємстві. Досить часто це поняття ототожнюють з оптимізацією оподаткування або розглядають його як синонім податкової політики підприємства [3, 10].

На наш погляд, податкове планування є матеріальною основою реалізації податкової політики підприємства шляхом розробки та здійснення заходів, що забезпечують досягнення цілей її податкової політики. В якості пріоритетних магістральних напрямків податкового планування підприємств нами визначено забезпечення неможливості іммобілізації грошових коштів на неправомірне оподаткування підприємства, створення резерву грошових коштів на можливі податкові втрати в формі санкцій, повернення яких можливе лише в судовому порядку.

Податкове планування ПДВ – це сукупність законних цілеспрямованих дій платника податків, пов'язаних з використанням ним визначених прийомів і способів, а також всіх наданих законом пільг і звільнень з метою оптимізації платежів з ПДВ, а також з метою запобігання неправомірних санкцій з боку фіскальних органів. Розвиток інституту податкового планування підприємства справляє позитивний вплив на розвиток його господарської діяльності, розширення виробництва, що в кінцевому результаті призводить до збільшення податкових надходжень до бюджету в результаті розширення податкової бази по ПДВ.

Податкова політика підприємства передбачає вибір платником податків сукупності дозволених Податковим кодексом України способів (методів) визначення доходів і (або) витрат, їх визнання, оцінки та розподілу, а також обліку інших необхідних для цілей оподаткування показників фінансово-господарської діяльності платника податків.

Важливе місце в процесі формування податкової політики організації по ПДВ належить заходам щодо зниження податкових ризиків підприємств, пов'язаних з ПДВ. У ході проведеного дослідження запропоновано систему заходів, спрямованих на зниження податкових ризиків, яка представлена в таблиці 1.

Перша група ризиків, пов'язаних з ПДВ, включає ризики по операціях з несумлінними контрагентами

підприємства. Для запобігання ризикам в укладанні угод з сумнівними платниками податків пропонується здійснення юридичного та фінансового моніторингу потенційного партнера. Це передбачає проведення заходів з перевірки юридичного статусу організації, її ділової репутації, економічної спроможності. У число обов'язкових заходів щодо оцінки сумлінності контрагента необхідно включити такі заходи, як перевірка в базі Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань даних про контрагента, визначення місця знаходження постачальника за юридичною адресою, за місцем державної реєстрації, підтвердження фактів здачі бухгалтерської та податкової звітності контрагента у фіскальні органи.

Таблиця 1 **Причини виникнення і заходи щодо зниження податкових ризиків, пов'язаних зі сплатою ПДВ**

Причини виникнення ризиків	Засоби попередження ризиків
<i>Внутрішні причини</i>	
Укладання угоди з сумнівними контрагентами	здійснення юридичного та фінансового моніторингу потенційного партнера, проведення заходів з перевірки юридичного статусу організації, її ділової репутації, економічної спроможності
Різне трактування норм податкового законодавства платником податків і фіскальними органами	підвищення кваліфікації працівників підприємства - платника податків, вивчення арбітражної практики, забезпечення доказової бази податковим працівникам, в зверненні до арбітражного суду
Здійснення податкової оптимізації	застосування абсолютно законних методів оптимізації, отримання консультацій у юристів і податкових працівників
<i>Зовнішні причини</i>	
Зміна податкового законодавства	моніторинг податкового законодавства, аналіз нововведень в області оподаткування ПДВ на предмет їх впливу на діяльність підприємства

Джерело: запропоновано авторами

Друга група податкових ризиків – це ризики, пов'язані з різним трактуванням норм податкового кодексу державними органами і платниками податку. В арбітражній практиці накопичилася достатньо велика кількість справ, пов'язаних з різним трактуванням одних і тих самих положень Податкового кодексу працівниками підприємств і податкових органів. У ході дослідження розглянуті практичні ситуації прояви таких ризиків і заходи по їх попередженню [6, 8, 9].

Особливе місце в системі податкових ризиків займає ризик податкової оптимізації, під яким розуміється можливість звинувачення податковими органами підприємств, які застосували спосіб зниження податку, в ухиленні від сплати податку з усіма супутніми наслідками для платника податку. Відповідно до наявної концепції несумлінного платника податків законодавчо не визначений статус «сумлінного (несумлінного) платника податку». Ці поняття введені Конституційним судом України і використовуються в судовій практиці. Відсутність законодавчого підґрунтя у визначенні «несумлінного платника податків», широка його інтерпретація на основі етичних норм привели до виникнення ситуацій, коли одні і ті ж дії підприємства призводять до прямо протилежних оцінок в судах. У багатьох зарубіжних

країнах суди керуються спеціальними концепціями, що дозволяють розмежувати на практиці податкову оптимізацію та ухилення від податків. Так, доктрина пріоритету суті угоди над її формою означає, що при наявності у податкових органів вагомих підозр податкові наслідки визначаються економічною сутністю угоди, а не її правовою формою. Сутність доктрини «Ділова мета» полягає у тому, що правочин, спрямований винятково на зменшення бази оподаткування, який не має під собою розумної, економічно обґрунтованої, необхідної та достатньої ділової (господарської) мети, може бути визнаний недійсним. Українська судова система вже використовує ці доктрини: на виявлення розумної мети угоди, перевірку її на предмет фіктивності (відповідність форми змісту) і узгодженості дій постачальників і покупців [1].

Висновки. У ході дослідження визначено сутність і зміст податкової політики підприємства в частині ПДВ; досліджено зони податкових ризиків, пов'язаних зі сплатою ПДВ; уточнено поняття податкового ризику як особливого виду фінансового ризику, що характеризує можливість виникнення непередбачених фінансових втрат (стягнення недоїмки з податку, стягнення пені за несвоєчасну сплату податку, стягнення штрафних санкцій, неотримання відшкодування ПДВ при

нульовій ставці оподаткування, неможливість скористатися податковим кредитом з ПДВ), пов'язаних зі зміною податкового законодавства або є результатом діяльності платника податків або дій податкових органів; запропоновано класифікацію видів податкових ризиків по ПДВ в залежності від причин їх виникнення (ризиків по операціях з сумнівними контрагентами; ризиків, пов'язаних з різним трактуванням норм податкового законодавства платниками податків і податковими органами; ризиків податкової оптимізації).

Література:

1. Білецька Г. М. Тенденції та значення судових доктрин при розгляді податкових спорів. URL: <http://ndi-fp.nusta.com.ua/thesis/533/> (дата звернення: 28.08.2020 р.).
2. Білобровенко Т. В. Додана вартість як об'єкт оподаткування податком на додану вартість. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 20 (1). С. 51-55.
3. Грабчук І. Л., Лайчук С. М. Податкове планування: особливості організації на підприємстві. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2017. № 2 (37). С. 30-34.
4. Доходи держбюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> (дата звернення: 28.08.2020).
5. Дубовик О. Ю., Ковальчук Т. О. Конвергенція механізмів налогообложення доданої вартості України та Євросоюзу. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. №8. 2016. С. 16-28.
6. Дуліба Є. В. Особливості правозастосування у податкових відносинах // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 145-149.
7. Михайлович С. О., Матрос О. М. Облікова політика аграрних підприємств як дієвий механізм регулювання бухгалтерського обліку. *Інтернаука. Серія: "Економічні науки"*. 2019. №3. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-3-4821>.
8. Нікіфорова М. О. Підстави та умови застосування принципу пріоритетності застосування податкового законодавства. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 110-115.
9. Омецька І. Облікова інформація: економічна сутність та критерії якості. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2016. № 3. С. 131-141.
10. Осадча О. О. Податкове планування та податкова оптимізація в системі управління підприємством. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Економіка*. 2019. № 14. С. 125-130.
11. Семенко Т. М. Податковий і фінансовий облік ПДВ згідно Податкового кодексу України. *Облік і фінанси АПК*. 2011. № 2. С. 52-57.
12. Сидорович О. Ю., Мельник Н. В. Оподаткування доданої вартості в умовах поглиблення і розширення інтеграційних процесів в Європейському просторі. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 5. С. 941-946.
13. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д. ю.н., проф. Л.К. Воронової]. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Алерта, 2011. 558 с.
14. Шигун М. М., Уллубієва К. К. Методичний інструментарій внутрішнього контролю розрахунків за ПДВ. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. № 2. С. 083-086.

References:

1. Biletska, H. M. (2020). Tendentsii ta znachennia sudovykh doktryn pry rozgliadi podatkovykh sporiv. Retrieved from <http://ndi-fp.nusta.com.ua/thesis/533/> [in Ukrainian].
2. Bilobrovenko, T. V. (2018). Dodana vartist yak obiek opodatkuvannia podatkom na dodanu vartist. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 20 (1), 51-55 [in Ukrainian].
3. Hrabchuk, I. L., Laichuk, S. M. (2017). Podatkove planuvannia: osoblyvosti orhanizatsii na pidpriemstvi. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, 2 (37), 30-34 [in Ukrainian].
4. Dokhody derzhbiudzhetu Ukrainy (2020). *Official web-site*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/> [in Ukrainian].
5. Dubovyk, O. Iu., Kovalchuk, T. O. (2016). Konverhentsyia mekhanyzmov nalohooblozhenyia dobavlennoi stoymosty Ukrainy u Evrosoiuza. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 8, 16-28 [in Ukrainian].
6. Duliba, Ye.V. (2018). Osoblyvosti pravozastosuvannia u podatkovykh vidnosynakh. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 3, 145-149 [in Ukrainian].
7. Mykhailovyna, S. O., Matros, O. M. (2019). Oblikova polityka ahrarnykh pidpriemstv yak diievyi mekhanizm rehuliuвання bukhhalterskoho obliku. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka". Serii: "Ekonomichni nauky"*, 3. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-3-4821> [in Ukrainian].
8. Nikiforova, M. O. (2019). Pidstavy ta umovy zastosuvannia pryntsyphu priorytetnosti zastosuvannia podatkovoho zakonodavstva. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 1, 110-115 [in Ukrainian].
9. Ometsinska, I. (2016). Oblikova informatsiia: ekonomichna sutnist ta kryterii yakosti. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, 3, 131-141 [in Ukrainian].
10. Osadcha, O. O. (2019). Podatkove planuvannia ta podatkovyia optymizatsiia v systemi upravlinnia pidpriemstvom. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia. Serii: Ekonomika*, 14, 125-130 [in Ukrainian].
11. Semenko, T. M. (2011). Podatkovy i finansovy oblik PDV zghidno Podatkovoho kodeksu Ukrainy. *Oblik i finansy APK*, 2, 52-57 [in Ukrainian].
12. Sydorovych, O. Iu., Melnyk, N. V. (2015). Opodatkuvannia dodanoi vartosti v umovakh pohlyblennia i rozshyrennia intehratsiinykh protsesiv v Yevropeiskomu prostori. *Globalni ta natsionalni problemy ekonomik*, 5, 941-946 [in Ukrainian].
13. Voronova, L. K. (2011). *Slovnnyk finansovo-pravovykh terminiv* (2nd ed.). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
14. Shyhun, M. M., Ullubiieva K. K. (2012). Metodichnyi instrumentarii vnutrishnoho kontroliu rozrakhunkiv za PDV. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 2, 083-086 [in Ukrainian].

